

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ім. К.Д. УШИНСЬКОГО

На правах рукопису

ГАНПОЛЬСЬКИЙ ОЛЕКСАНДР РОМАНОВИЧ

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ
МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ

13.00.01 – теорія та історія педагогіки

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

ОДЕСА – 1996

34(100)(031)
34

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00760833 (R)

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ім. К.Д. УШИНСЬКОГО**

На правах рукопису

ГАНОПОЛЬСЬКИЙ ОЛЕКСАНДР РОМАНОВИЧ

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ
МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ**

наук. дис. 13.00.01 – теорія та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

**ЛНБ ім. В. Стеф
АН України**

AB 36.733

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Південноукраїнському державному педагогічному університеті ім.К.Д.Ушинського.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
ЯРМОЛЕНКО ПАВЛО АНДРІЙОВИЧ

Офіційні опоненти – доктор педагогічних наук, професор
КУРЛЯНД ЗІНАІДА НАУМІВНА

– кандидат педагогічних наук, доцент
ГРАМА НІНА ГРИГОРІВНА

Провідна установа – Ужгородський державний університет

Захист дисертації відбудеться "3" лютого 1997 р.
о 10 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 05.08.03
при Південноукраїнському державному педагогічному університеті
ім. К.Д.Ушинського за адресою: 270105, м.Одеса, вул.Генуезька,
22.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Південноукраїнського державного педагогічного університету ім.К.Д.Ушинського за адресою: 270020, м.Одеса, вул.Старопортофранківська, 26.

Автореферат розіслано "12" лютого 1996 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

професор

Кавалерова Н.А.

ЛНА ім. В.Стеф.
ЛНА ім. В.Стеф.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ. В період реформування освіти в Україні значна роль приділяється підготовці педагогічних кадрів. Вони мають стати основною рушійною силою відродження та створення якісно нової національної системи освіти. В зв'язку з цим головна увага "має бути зосереджена на підготовці нового покоління педагогічних працівників, підвищенні їх професійної кваліфікації"^{1/}.

Однією з освітянських ланок є професійно-педагогічна освіта, що спрямована на забезпечення професійної самореалізації особистості, формування її кваліфікаційного рівня, створення соціально активного, морально і фізично здорового виробничого потенціалу. Розв'язувати ці першочергові завдання системи професійно-технічної освіти покликані інженери-педагоги. Стратегічними завданнями оновлення підготовки майбутніх інженерів-педагогів на сучасному етапі виступають демократизація та гуманізація навчально-виховного процесу вузів, впровадження інновацій, варіантних форм навчання, здійснення дослідно-експериментальної роботи з питань впровадження педагогічних інновацій у викладання дисциплін інженерно-технічного циклу.

Проблема підвищення якості підготовки інженерів-педагогів досліджувалася в трьох напрямках: аналіз соціально-педагогічних аспектів підготовки та перепідготовки інженерів-педагогів (А. Я. Батішев, В. В. Блюхер, В. Г. Зборовський, Г. А. Карпова, М. П. Глушков, В. М. Ложкін, А. І. Пастухов та ін.); загальні психолого-педагогічні проблеми інженерно-педагогічної освіти (Г. П. Афанасьєва, Е. Ф. Зеєр, Г. А. Карпова, Т. В. Кудрявцев, Н. В. Кузьміна, П. І. Підкасістий);

1/ Україна XXI століття. Державна національна програма "Освіта".

зміст і методи навчання та виховання майбутніх інженерів-педагогів (Б. А. Белькевич, М. Н. Зотеева, А. Т. Маленко, Є. А. Михайличев, В. І. Нікіфоров, Б. В. Пальчевський, В. А. Скакун, Б. А. Соколов та ін). В окремих дослідженнях (В. М. Ложкін, В. І. Яровий) ця проблема розглядалася переважно на матеріалі дисциплін психолого-педагогічного циклу, а також педагогічної практики, на яку відводиться обмаль навчального часу.

Водночас, загальноновизнано, що формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх інженерів-педагогів не може бути ефективним, якщо відсутня професійно-педагогічна спрямованість викладання всіх дисциплін, і насамперед – профілюючих.

Об'єкт дослідження – процес навчання майбутніх інженерів-педагогів у інженерно-педагогічному вузі.

Предмет дослідження – формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх інженерів-педагогів (на матеріалі профілюючих інженерних дисциплін).

Мета дослідження – визначення та розробка перспективних шляхів і засобів формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх інженерів-педагогів у процесі викладання профілюючих інженерних дисциплін.

Проблема дослідження полягає в пошуках педагогічних умов формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх інженерів-педагогів у процесі викладання профілюючих інженерних дисциплін.

Гіпотеза: формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх інженерів-педагогів буде більш ефективним, якщо забезпечити педагогізацію процесу навчання профілюючим інженерним дисциплінам, реалізацію міжпредметних зв'язків у викладанні спеціальних та психолого-педагогічних дисциплін, інноваційну технологію навчання педагогічному спілкуванню засобами навчаль-

ної гри, доцільне поєднання аудиторних занять і самостійної роботи студентів.

Завдання дослідження:

1. Уточнити сутність та структуру поняття "професійно-педагогічна спрямованість майбутніх інженерів-педагогів".
2. Визначити та обґрунтувати педагогічні умови формування професійно-педагогічної спрямованості студентів.
3. Виявити рівні та обґрунтувати критерії оцінки рівня сформованості професійно-педагогічної спрямованості майбутніх інженерів-педагогів.
4. Розробити методiku формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх інженерів-педагогів.

Методологічними засадами дослідження були положення наукової теорії пізнання, як-от: відбиття і перетворення об'єктивної дійсності, перехід кількості в якість, роль активності суб'єкта в пізнанні об'єктивної дійсності, єдності теорії та практики.

Теоретичними засадами дослідження виступило також учення про закономірності та принципи організації навчального процесу в вищій школі (С. О. Архангельський, В. І. Загвязинський, С. І. Зінов'єв, І. Я. Конфедератов та ін.), професійну готовність до педагогічної праці та шляхи вдосконалення загально-педагогічної підготовки студентів (А. М. Алексюк, І. А. Зязюк, Н. В. Кузьміна, В. В. Сагарда, В. О. Сластьонін, Р. І. Хмелюк, А. І. Щербаков та ін.), а також теоретичні позиції в галузі інженерно-педагогічної освіти (Е. Ф. Зеєр, Н. В. Кузьміна, В. М. Ложкін, А. Т. Маленко, П. І. Підкасистий, Б. А. Соколов, Р. Д. Чакєнова, П. А. Ярмоленко, В. І. Яровий).

Методи дослідження. Теоретичні: вивчення та аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури, навчально-програмної документації (кваліфікаційних характеристик, навчальних планів, навчальних програм). Практичні: вивчення передового пе-

дагогічного досвіду: безпосереднє та опосередковане спостереження пробних уроків студентів, анкетування, інтерв'ювання, авторейтинг, метод експертної оцінки, педагогічний експеримент та статистична обробка його результатів.

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Дослідно-експериментальною базою дослідження виступила Українська інженерно-педагогічна академія /м.Харків/. У дослідженні було задіяно 190 студентів 3-х та 4-х курсів та викладачі.

Дослідження проходило в три етапи:

На першому етапі /1988-1989 рр./: вивчався та аналізувався стан проблеми формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх інженерів-педагогів у теорії та практиці; визначалися мета та завдання дослідження; з'ясовувався його понятійний апарат: конкретизувалася гіпотеза дослідження; проводився констатуючий експеримент та розроблялася методика формуючого експерименту.

На другому етапі /1989-1991 рр./ здійснювалося формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх інженерів-педагогів в процесі викладання профілюючих інженерних дисциплін, апробувалася розроблена нами методика.

Третій етап /1991-1996 рр./ було присвячено аналізу матеріалів експерименту; формуванню загальних висновків, розробці методичних рекомендацій та їх апробації.

ТЕОРЕТИЧНА ЗНАЧУЩІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ полягає в обґрунтуванні ролі та місця профілюючих інженерних дисциплін у процесі формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх інженерів-педагогів, у визначенні ефективних педагогічних засобів та умов формування професійно-педагогічної спрямованості студентів інженерно-педагогічних спеціальностей, розробці системи методів активного навчання.

НАУКОВА НОВИЗНА ДОСЛІДЖЕННЯ полягає в уточненні та обґрунтуванні сутності професійно-педагогічної спрямованості майбутніх інженерів-педагогів; розробці методики ефективного формування професійно-педагогічної спрямованості студентів у процесі викладання профільюючих інженерних дисциплін; в обґрунтуванні педагогічних умов формування професійно-педагогічної спрямованості студентів; визначенні рівнів професійно-педагогічної спрямованості та критеріїв оцінки її сформованості.

ПРАКТИЧНА ЗНАЧУЩІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ полягає в розробці методичних рекомендацій щодо використання методів активного навчання на лабораторному практикумі з профільюючих інженерних дисциплін з метою формування професійно-педагогічної спрямованості студентів, які орієнтують майбутніх інженерів-педагогів на роботу в системі професійно-технічної освіти.

АРГУМЕНТОВАНІСТЬ і достовірність результатів дослідження забезпечувалася різноманітністю методів дослідження та масивом студентів, що досліджувались, а також - статистичною обробкою одержаних результатів.

НА ЗАХИСТ ВИНОСЯТЬСЯ:

- науково-теоретичне обґрунтування поняття "професійно-педагогічна спрямованість майбутніх інженерів-педагогів";
- методика активного навчання студентів у процесі викладання профільюючих інженерних дисциплін;
- рівні та критерії оцінки сформованості професійно-педагогічної спрямованості майбутніх інженерів-педагогів;
- педагогічні умови формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх інженерів-педагогів.

АПРОБАЦІЯ матеріалів дослідження здійснювалася на Міжнародних науково-практичних конференціях і семінарах /Харків, 1991, 1995; Донецьк, 1991; Севастопіль, 1991, 1992; Суми, 1991,

1995/, Всеукраїнських науково-практичних конференціях і семінарах /Севастопіль, 1991; Харків, 1996/, пленумах УМВ з інженерно-педагогічних спеціальностей /Свердловськ, 1990; Бухара, 1992/, Міжвузівських науково-практичних конференціях /Краматорськ, 1992; Івано-Франківськ, 1995/, XVII та XVIII науково-практичних конференціях професорсько-викладацького персоналу УІПА.

ОБСЯГ І СТРУКТУРА ДИСЕРТАЦІЇ. Дисертацію викладено на 229 сторінках машинописного тексту. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, бібліографії /304 джерела/ та додатків. У дисертації наводяться 5 малюнків, 10 таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано вибір теми дослідження та її актуальність, сформульовано його проблему, мету, об'єкт, предмет, гіпотезу та завдання, методологічні та теоретичні засади, методи дослідження, розкрито його наукову новизну, теоретичну та практичну значущість, сформульовані положення, що виносяться на захист, обґрунтовано достовірність результатів і висновків дослідження.

У першому розділі: "ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ" проаналізовано історію та сучасний стан професійно-технічної освіти та підготовки інженерів-педагогів в Україні, розкрито специфіку професійної діяльності викладача в системі професійно-технічної освіти, визначено сутність понять "інженер-педагог", "професійно-педагогічна спрямованість майбутніх інженерів-педагогів".

Проблема підготовки інженерно-педагогічних кадрів є поліаспектною і кожний із її аспектів виступає предметом спеціального дослідження /С.Я.Батишев, Е.Ф.Зеєр, Н.В.Кузьміна, А.Т.Маленко,

А.П.Сейтешев, А.М.Чикваїдзе та ін./ Аналіз поглядів дослідників, які намагалися розкрити сутність поняття "інженер-педагог", дав нам підставу стверджувати, що ще в 20-30 роки в галузі закріпився погляд: "інженер-педагог" - це інженер, який одержав додаткову психолого-педагогічну підготовку. Сьогодні саме таке розуміння є поширеним на інженерно-педагогічних факультетах технічних та сільськогосподарських вузів. Зауважимо, що формально таку підготовку студенти означених вузів одержують та, на жаль, у процесі підготовки інженерно-педагогічних кадрів не звертається належної уваги на труднощі, які виникають у випускників у предметній адаптації до педагогічної діяльності.

Окремі дослідники /А.М.Чикваїдзе та ін./ вважають, що "інженер-педагог" - це насамперед фахівець-педагог, якому необхідно дати інженерну підготовку без будь-якої предметної спеціалізації. Такий підхід, можливо, може мати місце в підготовці вчителя трудового навчання для середньої школи, але він безперечно є недостатнім для підготовки інженера-педагога.

Наступний погляд щодо сутності "інженера-педагога" поділяють більшість дослідників /Е.Ф.Зеєр, А.Т.Маленко, А.П.Сейтешев, П.А.Ярмоленко, В.І.Яровий та ін./. Вони вважають, що інженерна та педагогічна чинники підготовки такого спеціаліста повинні складати єдине ціле. Ми також поділяємо саме цей погляд і переконані, що інженер-педагог повинен акумулювати в собі якості інженера і психолога, організатора виробництва і педагога, технолога і вихователя колективу.

У низці досліджень /Р.І.Хмельк, Г.О.Нагорна, З.Н.Курлянд та ін./ розкрито механізми формування готовності до професійної діяльності педагога. Чільне місце в підготовці майбутніх інженерів-педагогів займає її професійно-педагогічна спрямованість, яку вважають одним із визначальних факторів придатності особис-

тості до педагогічної діяльності /Н.В.Кузьміна, В.О.Сластьонін, Г.А.Томілова, Р.І.Хмельк та ін./ По-різному визначають учені сутність професійно-педагогічної спрямованості. Так, колектив авторів під керівництвом І.А.Зязюна відносить професійно-педагогічну спрямованість до властивостей особистості, яка створює комплекс, що забезпечує високий рівень самореалізації професійної діяльності, В.О.Сластьонін вважає, що професійно-педагогічна спрямованість - це той каркас, навкруги якого формуються та компануються основні якості особистості педагога-вихователя. На думку П.І.Савенок, професійно-педагогічна спрямованість майбутніх інженерів-педагогів займає важливе місце серед інших чинників особистості.

Під "професійно-педагогічною спрямованістю майбутніх інженерів-педагогів" ми розуміємо сукупність низки якостей особистості: мотиваційну спрямованість на оволодіння професією інженера-педагога; наявність потреби здобуття психолого-педагогічних знань, умінь та навичок, інтересу до майбутньої професійної діяльності та задоволеність від її виконання. Основними компонентами професійно-педагогічної спрямованості є емоційний, пізнавальний та діяльно-практичний.

Ми поділяємо погляд учених /Е.Ф.Зеєр, П.І.Підкасістий, В.М.Ложкін та ін./, які виділяють серед умов формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх інженерів-педагогів педагогізацію навчального процесу. При цьому ефективність педагогізації навчального процесу в підготовці інженерів-педагогів, на думку дослідників, залежить від наближення навчального процесу до майбутньої професійної діяльності на випускних курсах /Е.Ф.Зеєр/, професійної спрямованості викладання суспільних та спеціальних дисциплін /В.М.Ложкін/, навчання педагогічному спілкуванню /П.І.Підкасістий/.

Започатковуючи експериментальну роботу, ми визначили та обгрунтували найбільш ефективні, з нашого погляду, умови, педагогізації навчального процесу та формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх інженерів-педагогів. Серед них: гуманітаризація процесу навчання профілюючим інженерним дисциплінам, забезпечення міжпредметних зв'язків у викладанні спеціальних та психолого-педагогічних дисциплін, доцільне поєднання аудиторних занять і самостійної роботи студентів, використання традиційних та новітніх технологій навчання педагогічному спілкуванню.

Педагогізація в технічних вузах здійснюється в різних формах навчального процесу. Однією з таких форм є лабораторні заняття. Ми поділяємо погляд Н.В.Кузьміної та І.А.Уркліна, які вважають за необхідне наближення форм, методів і змісту лабораторно-практичних занять з реальними умовами майбутньої професійно-педагогічної роботи та використання для цього таких методів активного навчання як мікровикладання та аналіз педагогічних явищ.

Останнім часом з'явилися дослідження /Н.А.Абаїмова, Г.П. Афанас'єва, Н.В.Бородіна, М.Н.Зотєєва, Р.Д.Чакєнова, В.І.Яровий/, в яких обгрунтовується перспективність застосування ігрових методів навчання в підготовці інженера-педагога в процесі викладання непрофілюючих дисциплін. Натомість у педагогіці вищої школи відсутній досвід формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх інженерів-педагогів в процесі викладання профілюючих інженерних дисциплін.

Другий розділ "ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ СТУДЕНТІВ ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ВУЗУ" присвячено опису форм і змісту дослідно-експериментальної роботи щодо ефективного формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх інженерів-педагогів.

В процесі діагностичного експерименту були розроблені критерії оцінки рівня сформованості професійно-педагогічної спрямованості студентів та методика визначення цього рівня в майбутніх інженерів-педагогів. В експерименті брали участь студенти шести груп третього та четвертого курсів машинобудівного та енергетичного факультетів УІПА в кількості 112 чоловік.

Критеріями визначення рівня сформованості професійно-педагогічної спрямованості майбутніх інженерів-педагогів виступили такі показники: - самооцінка наявності здібностей до інженерно-педагогічної діяльності; - загальний індекс задоволеності професією; - коефіцієнт значущості; - готовність до педагогічної практики та педагогічної роботи за обраним фахом; - загальна задоволеність обраним інститутом.

Відповідно до показників та матеріалів інших дослідників /Н.І.Болдирєв, Дж.Гілфорд, М.А.Данілов та Н.В.Кузьміна/ на етапі констатуючого експерименту ми розробили анкету для визначення рівня сформованості професійно-педагогічної спрямованості майбутніх інженерів-педагогів та методику обробки результатів анкетування. Крім того, кожному студенту пропонувалося розв'язати п'ять педагогічних задач-вправ з описом навчальних проблемних мікроситуацій, спрямованих на пошук ефективних методів і прийомів їх розв'язання. За результатами аналізу анкет, особистих бесід, інтерв'ювання студентів та викладачів, матеріалів розв'язання студентами педагогічних задач нами було умовно виділено чотири рівні сформованості професійно-педагогічної спрямованості майбутніх інженерів-педагогів: високий, середній, достатній та низький з відповідними якісними та кількісними характеристиками та співвідношенням показників і рівнів сформованості професійно-педагогічної спрямованості.

До високого рівня ми віднесли студентів, що в своїх відповідях виявили стійку задоволеність обраним фахом та бажання після закінчення вузу працювати в навчальному закладі системи професійно-технічної освіти.

Достатній рівень становили студенти, котрі були задоволені обраним інститутом і здебільшого мали бажання після його закінчення працювати в системі ПТО. Вони висловлювали впевненість щодо своєї готовності до педагогічної праці і виконання професійних обов'язків інженера-педагога. На середньому рівні знаходилися студенти, які були задоволені обраним інститутом, натомість спеціальність інженера-педагога їм уявлялася досить складною. Вони висловлювали побоювання і недостатню готовність до педагогічної праці.

Низький рівень мали студенти, які випадково обрали для навчання інженерно-педагогічний вуз; вони не розуміли специфіку професії інженера-педагога, низько оцінювали свої педагогічні та комунікативні здібності і висловлювали бажання після закінчення вузу займатися лише інженерною діяльністю.

З'ясувалося, що на достатньому рівні знаходилося лише 14%; на середньому - 32%; на низькому - 54% студентів. Студентів високого рівня сформованості професійно-педагогічної спрямованості не було виявлено.

Отже, дослідження засвідчило недостатній рівень сформованості професійно-педагогічної спрямованості майбутніх інженерів-педагогів до початку експериментальної роботи. Більшість студентів перебувало на низькому та середньому рівнях. У них були обмежені уявлення щодо професійно-необхідних якостей особистості інженера-педагога, студенти не мали чітких уявлень педагогічного аспекта своєї майбутньої діяльності, не могли назвати шляхи самовдосконалення професійного становлення та зростання рівня

педагогічного професіоналізму, не уявляли специфіки навчально-виховного процесу в системі ПТО.

Стрижнем експериментальної методики формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх інженерів-педагогів виступила розроблена нами методика активного навчання студентів у процесі викладання профілюючих інженерних дисциплін при проходженні лабораторного практикуму, спрямована на формування в майбутніх інженерів-педагогів установки на педагогічну взаємодію з учнями в майбутній педагогічній діяльності. Лабораторний практикум з профілюючих інженерних дисциплін із застосуванням методів активного навчання проходив без порушень чинних навчальних планів і програм інших навчальних дисциплін у рамках академічного розкладу. Лабораторні роботи проводилися одними і тими ж викладачами в контрольних та експериментальних групах.

Провідними принципами організації експериментальної роботи виступили: забезпечення максимально можливої адаптації студентів до характеру майбутньої педагогічної діяльності; імітаційно-ігрове моделювання змісту професійно-педагогічної діяльності інженера-педагога; проблемності; діалогічного спілкування в спільній діяльності педагога й учнів; двоплановості ігрових методів навчання; самоаналіз, самокорекція, самоконтроль.

Під методами активного навчання ми розуміємо включення студентів у активну професійно спрямовану навчально-пізнавальну діяльність з використанням ігрових ситуацій. За словами А.С.Макаренка, гра в навчальному процесі - це вид активності, в процесі якого взаємодіють гра й учіння, а ігровий процес супроводжується засвоєнням змісту та методів навчання відповідно до навчального закладу. Активне навчання майбутніх інженерів-педагогів забезпечували ігрові імітаційні методи, як-от: професійні та рольові ігри, професійне педагогічне проектування та імітаційне

модельовання реальних педагогічних ситуацій, рольові психолого-педагогічні тренінги.

Задля проведення формуючого експерименту нами насамперед були внесені зміни до змісту лабораторного практикуму з профілюючих інженерних дисциплін, здійснена відповідна його "педагогізація", визначена професійно-педагогічна спрямованість кожної теми лабораторного практикуму.

Впродовж експериментального навчання кожний студент мав змогу /від 15 до 20 разів/ взяти на себе роль "викладача ПТУ /техникуму/" та "розігрував" навчально-педагогічну ситуацію лабораторного практикуму - урок у середньому спеціальному чи професійно-технічному навчальному закладі. Кожний студент-гравець займався квазідіяльністю, яка акумулювала в собі риси як навчальної, так і майбутньої професійно-педагогічної діяльності. При цьому засвоєння знань, формування вмій і навичок здійснювалося на терені професійно-педагогічної праці в її "предметному та соціальному контекстах", як "контексне навчання" /А.А.Вербицький/.

Отже, експериментальна ігрова ситуація вимагала від студента комплексної підготовки з профілюючої інженерної дисципліни /за темою лабораторного практикуму/, з педагогіки, психології та методики викладання інженерних дисциплін у середньому спеціальному чи професійно-технічному навчальному закладі, що дозволяло нам реалізувати визначені міжпредметні зв'язки в змісті лабораторного практикуму.

На допомогу студентам розроблялися "мікросхеми", "мікрокарти", "схеми-сценарії" рольових та професійних ігор, навчальних педагогічних ситуацій, рольових тренінгів, на підставі яких студенти самостійно складали конспекти мікроуроків, мікрозанять

/ігрове проектування та моделювання/.

Кожне проведене мікрозаняття обговорювалося, аналізувалося з погляду доцільності використання педагогічної технології, прийомів педагогічної комунікації. Задля формування адекватних дій самооцінки та взаємооцінки студентам пропонувалися педагогічні схеми аналізу та поради викладачу щодо підготовки та проведення занять. Це дозволило виявити в процесі дискусії ефективність педагогічних прийомів та встановити закономірності організації педагогічної праці.

Впродовж експериментальної роботи на кожного студента були заведені педагогічні щоденники-картки, до яких записувалося кількість проведених занять, їх характеристика, педагогічні здобутки, активність студента в обговоренні проведених занять, його ставлення до педагогічної професії. Заключним етапом експериментальної роботи виступила організація педагогічних дискусій типу круглих столів, міждисциплінарних семінарів, конференцій, КВВ.

По завершенню експериментальної роботи студентам були запропоновані анкета та контрольні завдання аналогічно констатуючого етапа. Аналіз одержаних експериментальних даних засвідчив позитивні зміни як у показниках, так і в рівнях сформованості професійно-педагогічної спрямованості майбутніх інженерів-педагогів. Так, виявилось, що самооцінка наявності здібностей до інженерно-педагогічної діяльності в експериментальних групах збільшилася з 6,3 до 6,7, а в контрольних - з 6,05 до 6,2; загальний індекс задоволеності професією в експериментальних групах збільшився з 0,26 до 0,65; і з 0,28 до 0,32 - у контрольних.

Коефіцієнт значущості в експериментальних групах зріс з 0,42 до 0,85, тоді, як у контрольних з 0,38 до 0,41; самооцінка готовності до педагогічної практики та наступної роботи за фахом

у експериментальних групах зросла з 4,5 до 8,1 і з 5,75 до 8,2 тоді, як у контрольних з 4,65 до 5,1 і з 5,9 до 6,1. Загальне задоволення обраним інститутом у експериментальних групах зросло з 5,9 до 8,9, в контрольних - з 5,7 до 6,2. Динаміку розвитку рівней сформованості професійно-педагогічної спрямованості, які були залучені до формуючого експерименту, подано в табл. 1. /Див. табл. 1/.

Таблиця 1
РІВНІ СФОРМОВАНОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ
СПРЯМОВАНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ

Рівні	До експерименту				Після експерименту			
	контрольні групи		експеримен. групи		контрольні групи		експеримен. групи	
	кільк.	%	кільк.	%	кільк.	%	кільк.	%
високий	-	-	-	-	-	-	19	49
достатній	5	12	6	14	15	38	13	33
середній	13	34	12	32	14	36	7	18
низький	21	54	21	54	10	26	-	-

Дані таблиці засвідчують позитивні зміни в формуванні професійно-педагогічної спрямованості майбутніх інженерів-педагогів у студентів експериментальних груп. Якщо на констатуючому етапі не було виявлено жодного студента з високим рівнем сформованості, то за результатами контрольного зрізу високого рівня досягли 49% студентів; на достатньому рівні знаходилося 33% /до початку формуючого експерименту було 14%/; на середньому рівні залишилося 18% студентів /було 32%/. В експериментальних групах не було виявлено на цьому етапі студентів з низьким рівнем сформованості /до початку формуючого експерименту їх було 54%/.

У студентів контрольних груп відбулися лише незначні позитивні зрушення: достатнього рівня досягли 38% /було 12%/; середнього - 36% /було 34%/; на низькому рівні залишилося 26% студентів: ніхто з них так і не зміг піднятися до високого рівня.

В дисертації наведено графічні шкали розподілу відповідей студентів на ті запитання анкети, які дозволяли визначити зміни в ставленні до майбутньої професії, комунікативних властивостей особистості та поглядах на пріоритети організаторської діяльності викладача ПТУ /технікуму/. Одержані результати було оброблено з використанням методів математичної статистики, що підтвердило достатню кількість студентів, які брали участь в експерименті. Використання t -критерія Ст'юдента дозволило також підтвердити достовірність змін рівня сформованості професійно-педагогічної спрямованості /Див. табл. 2/.

Таблиця 2.

ЗНАЧЕННЯ t -КРИТЕРІЯ СТУДЕНТА ЗА ПОКАЗНИКАМИ
ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ СТУДЕНТІВ

Показники професійно-педагогічної спрямованості	Значення t -крит. Ст'юдента	
	до експерим.	після експерим.
Самооцінка наявності здібностей до інженерно-педагогічної діяльності	0,78	5,512
Загальний індекс задоволеності професією /I/	1,42	2,30
Коефіцієнт значущості /Kз/	1,90	3,23
Готовність до пед. практики	-0,39	5,71
Готовність до роботи за фахом	-0,49	3,17
Загальна задоволеність обраним інститутом	0,327	5,00

За даними таблиці, зіставлення значень t з табличним із урахуванням так званих ступенів свободи - df та похибки - p /у нашому випадку $df = 76$, $p = 0,05$, $t_{табл} = 2$ / можна дійти висновку, що після завершення експериментальної роботи відмінності між студентами контрольних і експериментальних груп за всіма шести показниками є достовірними /на початку нашої роботи, як це видно з таблиці, вони були недостовірними/. Всі значення t у контрольному зрізі мають позитивні значення, це дозволяє констатувати, що запропонована методика формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх інженерів-педагогів є ефективною та має перевагу над традиційною. Студенти експериментальних груп стали більш об'єктивно оцінювати свої педагогічні здібності, адекватно визначати наявність у себе професійно-необхідних якостей інженерів-педагогів. Збільшилася кількість студентів, що були задоволені професією інженера-педагога, чияв ставлення до навчання можна назвати активно позитивним. Змінилися уявлення студентів щодо професійно-значущих якостей особистості інженера-педагога. Поліпилися їхні адаптивні, комунікативні та організаторські здібності, вміння та навички самостійної роботи, а також - здібність об'єктивно оцінювати рівень своєї підготовленості та сформованості професійно-необхідних якостей особистості, які забезпечують результативність їх роботи в навчальному закладі системи ПТО.

У висновках дисертації подано результати дослідження, основні з них такі:

1. Професійно-педагогічна спрямованість майбутніх інженерів-педагогів - це сукупність низки якостей особистості, яка об'єднує мотиваційну спрямованість на оволодіння професією інженера-педагога; необхідність у активному оволодінні психолого-педагогічними знаннями, вміннями, навичками; інтерес до майбут-

ньої професійної діяльності та задоволеність від її виконання.

2. Результати діагностуючого експерименту виявили низку недоліків у формуванні професійно-педагогічної спрямованості майбутніх інженерів-педагогів: ситуативне мотивування вибору професії, недостатнє розуміння впливу особистісних якостей інженера-педагога на ефективність навчального процесу в навчальних закладах системи ПТО, низький рівень педагогічної культури та комунікативних здібностей студентів інженерно-педагогічних спеціальностей.

3. Стрижнем експериментальної методики виступила система ігрових методів активного навчання майбутніх інженерів-педагогів у процесі викладання профілюючих інженерних дисциплін: рольові та професійні ігри, професійне педагогічне проектування та імітаційне моделювання реальних педагогічних ситуацій, рольові психолого-педагогічні тренінги, які в комплексі використовувалися в процесі лабораторного практикуму.

4. Критеріями сформованості професійно-педагогічної спрямованості майбутніх інженерів-педагогів виступили: самооцінка наявності здібностей до інженерно-педагогічної діяльності; загальний індекс задоволеності професією; коефіцієнт значущості; готовність до педагогічної практики та роботи за обраним фахом; загальна задоволеність обраним інститутом.

5. Встановлено, що під впливом експериментального навчання в студентів експериментальних груп відбулися значні позитивні зміни у формуванні професійно-педагогічної спрямованості. Більшість з них досягли високого та достатнього рівнів. Якісно та кількісно змінилися всі показники сформованості професійно-педагогічної спрямованості.

6. Виявлено, що формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх інженерів-педагогів у процесі вивчення профі-

люючих інженерних дисциплін, залежить від низки сукупних умов: педагогізації процесу навчання; забезпечення міжпредметних зв'язків; поєднання аудиторних занять і самостійної роботи студентів, ігрових методів навчання.

Дослідження не вичерпує проблеми, пов'язаної з вивченням процесу формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх інженерів-педагогів. У подальшому вважаємо за доцільне визначити, як саме впливає рівень педагогічної кваліфікації викладачів на формування особистості студентів.

Основні ідеї та положення дисертації відображено в таких публікаціях автора:

1. Деякі особливості вузівської підготовки спеціалістів інженерно-педагогічного профілю /рос. мовою/ //Совершенствование инженерно-педагогического образования: Тез. докл. к Пленуму Умо по инженерно-педагогическим специальностям. Свердловск, 12-16 ноября 1990 г. /Свердловський інж.-пед. ін-т. -Свердловськ, 1990. -С. 77-78.
2. До методів визначення ефективності використання різних способів навчання з метою формування педагогічної спрямованості особистості студентів /рос. мовою/ //Оценка эффективности методик, используемых в учебном и воспитательном процессах: Зб. наук.-мет. праць. -Донецьк, ДонГУ, 1992. - С. 6-12.
3. До проблеми педагогічної підготовки викладачів вузу, що здійснюють контроль за самостійною роботою студентів /рос. мовою/ //Досвід і проблеми організації самостійної роботи і контролю знань студентів: Науково-методичний збірник матеріалів II Міжнародної науково-методичної конференції. -Суми: СДУ, 1995. -С. 200.
4. Досвід впровадження методики проведення лабораторних робіт з профілюючих дисциплін щодо формування професійно-педагогіч-

- ної спрямованості майбутніх інженерів-педагогів /рос. мовою/ //Проблеми ступеневої інженерно-педагогічної освіти. Матеріали XVIII науково-методичної конференції. Харків, 23-24 березня 1995 р. -Харків; УІПА, 1995. -С. 111-112.
5. Застосування рольової гри з елементами мікрОВикладання як засіб формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх інженерів-педагогів /рос. мовою/ //Новые технологии обучения студентов: Тез. докл. межвузовской научно-методической конференции. -Краматорськ: КІІ, 1992. -С. 16-17 / в співавтор./
6. Методи педагогізації навчального процесу як складової гуманітаризації підготовки інженерів-педагогів /рос. мовою/ //Гуманитаризация и гуманитаризация инженерно-педагогического образования в условиях перехода к многоуровневой структуре высшего образования: Тез. докл. к пленуму УМО по инж.-пед. спец. Бухара, 13-17 апреля 1992 г. -Екатеринбург: Вид-во Свердл. инж.-пед. ін-та, 1992. -С. 36-39.
7. Підвищення кваліфікації викладачів непедагогічних вузів - умова гуманітаризації вищої освіти /рос. мовою/ //Трансформація культури в системі вищої технічної освіти. Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції 23-24 травня 1995 р. -Харків: ХГАДТУ, 1995. -С. 38-39.
8. Про досвід формування професійно-значущих навичок майбутніх інженерів-педагогів у процесі проходження лабораторного практикуму з профільючих дисциплін //Нові технології навчання: Науково-методична збірка. Вип. 7. -К.: НМК ВО, 1992. -С.93-96.
9. Про психолого-педагогічну підготовку викладачів непедагогічних вузів //Нові технології навчання в технічному вузі. Тези доповідей міжвузівської науково-методичної конференції. -Івано-Франківськ: ІФДУНГ, 1995. -С. 12-13.

10. Самостійна підготовка до виконання лабораторних робіт з профільюючих дисциплін (рос. мовою) // Приоритет самостоятельных форм работы в подготовке студентов. Тезисы докладов Всесоюз. научн.-метод. конф. 11-14 февраля 1991 г. - Донецьк, 1991. - С. 93-94.
11. Щодо одного з методів активізації творчих здібностей в процесі підготовки інженерів-педагогів (рос. мовою) // Тезисы докладов семинара "Современные методы активизации творческих способностей в процессе подготовки инженеров". - Севастополь: СПИ, 1991. - С. 46-47.

А Н О Т А Ц І Я

Ганопольский А. Р. "Формирование профессионально-педагогической направленности будущих инженеров-педагогов". Диссертация (рукопись) на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 - теория и история педагогики. Южно-Украинский государственный педагогический университет ім. К. Д. Ушинського. - Одесса, 1996.

В диссертации теоретически обоснована и экспериментально подтверждена эффективность использования методов активного обучения при прохождении лабораторного практикума по профилирующим инженерным дисциплинам для формирования профессионально-педагогической направленности будущих инженеров-педагогов.

A N N O T A T I O N

Ganopolsky A. R. "Forming of the professional-pedagogical orientation the future vocational and technical teachers". The dissertation is presented for the academic degree of candidat of Pedagogics: Speciality - 13.00.01. -

Theory and history of pedagogics. The Southern Ukrainian Pedagogical University after Ushynsky, Odessa, 1996.

In the dissertation the effectiveness of the process of forming of the professional-pedagogical direction the future vocation and technical teachers is theoretically well grounded and proved by means of the recent experiments carried out.

The adaptation of active methods of the education in the laboratory works of the profiles engineering disciplines surely promotes the direction of this problem.

Ключові слова: інженери-педагоги, професійно-педагогічна спрямованість, ігрові методи активного навчання.

Підписано до друку 25.12.96 р.

Формат 60x84/16. Папір етикеточний.

Гарнітура літерат. Друк офсетний.

Умов. друк. арк. 1,4. Зам. 499. Тир. 100.

Друк. ХДАВП. 310023, Харків, вул. Сумська, 134.

440562

AB 36.733